

ASIA CENTRALĂ EVOLUȚII, PROVOCĂRI, STRATEGII, PERSPECTIVE

PARASCHIVA BĂDESCU*

Abstract. *The article aims to highlight the complexity of one of the most tense parts of the world — Central Asia. From the economic, social and political situation and the religious specific of the region to the problems of drugs trafficking and terrorism, the article makes a radiography of the region but also of the instruments and the organizations through which the international community is positioned, collaborate and participate in the specific issue of the region.*

Keywords: *Central Asia, OTAN, OSCE, CSTO, Eurasian Balkans.*

Destrămarea URSS a favorizat afirmarea pe scena internațională a unor zone întinse, aflate timp îndelungat în cadrul acesteia. Astfel, pe lângă Țările Baltice, caucaziene dar și Belarus, Republica Moldova și Ucraina, au devenit independente și statele Asiei Centrale — Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan —, fără să fi voit sau acționat în această direcție. În anul 1993, cele cinci republici declarau, în mod oficial, că se recunosc sub titulatura de *Asia Centrală*. Afganistanul, care geografic se află în aceeași zonă, având o frontieră cu Uzbekistan, Tadjikistan și Turkmenistan, nefăcând parte din URSS, nu s-a regăsit și nu se regăsește sub titulatura Asiei Centrale.

Spațiu geografic imens, de mărimea întregii Europe de Vest, aflat la răscrucea civilizațiilor, Asia Centrală este, din păcate, una din cele mai puțin cunoscute zone ale lumii. Cele cinci țări, aflate în mijlocul continentului asiatic, au împreună 4 milioane km² și o populație de aproximativ 60 milioane locuitori, majoritar musulmană.

În secolul trecut, competiția între marile puteri a avut loc, în principal, în Europa. Odată cu declinul acestei competiții pe vechiul continent, asistăm la *intensificarea luptei pentru influență în Asia Centrală*. Creșterea competiției economice, politice și, potențial, militare în Asia-Pacific este în prezent în centrul politicii globale. Uriașe rezerve de resurse energetice au transformat această zonă în centrul de interese și arena disputelor pentru acces la resurse. Totuși, lupta pentru

* Ambasador (R) al României.

resurse nu este singurul motiv al competiției regionale între marile puteri, precum SUA, Rusia și China, în această zonă, împiedicând uneori o abordare mai largă, care să cuprindă probleme precum dezvoltarea regiunii, combaterea terorismului, islamismul și ambițiile regionale. Aceasta reclamă reexaminarea geopoliticii regiunii, prin identificarea și a altor aspecte care determină competiția și rivalitatea marilor puteri în această zonă¹.

După dezintegrarea URSS, statele Asiei Centrale — Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan — și-au concentrat eforturile în direcția consolidării statalității și asumării responsabilităților specifice unui stat independent. În cele peste două decenii de independență, au avut loc schimbări radicale în statele acestei regiuni, în societățile și condițiile de viață ale celor aproximativ 60 milioane de oameni și 40 grupuri etnice care locuiesc în acest spațiu. Cea mai mare transformare constă în faptul că aceste popoare, pentru prima dată în istoria lor, au propriul lor stat și sunt stăpânii propriului lor destin. În Asia Centrală asistăm în prezent la existența a două tipuri de state: state puternice din punct de vedere teritorial, al populației, economiei, forțelor armate (Uzbekistan, Kazahstan și Turkmenistan) și state mai slabe (Kîrgîzstan și Tadjikistan), între cele două tipuri de state existând momente de tensiune sau ostilitate cauzate, în principal, de împărțirea resurselor naturale. Guvernele statelor Asiei Centrale s-au lovit de dificultăți crescânde de a menține stabilitatea internă, de a preveni escaladarea conflictului între secularism și creșterea influenței islamice — problema cheie cu care se confruntă regiunea. Dezvoltarea democrației, a bunei guvernări și a unei societăți deschise rămân provocări care necesită în continuare eforturi susținute din partea acestora.

Cooperarea regională instituționalizată

Pe plan regional și internațional, politica promovată de aceste state poate fi apreciată drept un echilibru între urmărirea intereselor naționale, rezolvarea conflictelor etnice și teritoriale, dezvoltarea relațiilor internaționale. La 21 decembrie 1991, la Alma Ata, a fost semnat actul fondator al Comunității Statelor Independente, la care au aderat și toate cele 5 republici din Asia Centrală. În mai 1992, a fost semnat *Tratatul de Securitate Colectivă*, cunoscut și ca *Tratatul de la Tașkent*, de către Rusia, Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan și Uzbekistan. Moldova, Turkmenistan și Ucraina au refuzat să semneze documentul, iar în 1999 Uzbekistanul s-a retras din Tratat. Acesta constituia o combinație între alianțele militare clasice (justifică intervențiile militare în cazul agresiunii asupra unuia din membri) și sistemele de securitate colectivă (permitea părților să soluționeze conflicte în statele ex-sovietice).

Preocupată de evoluțiile în domeniul securității în spațiul ex-sovietic, Rusia a acționat în direcția creării unei organizații de securitate cu conținut militar, care să fie acceptată drept partener de către NATO și alte organizații de securitate.

¹ Marta Brill Olcott, „The Great Powers in Central Asia“, în: *Current History*, octombrie 2007; Jose De Macedo, „What is driving the US, Russia and China in Central Asia's New-Great Game?“, *CEPMLP Annual Review*, Vol. 14, www.dundee.ac.uk

Bazele unui asemenea for au fost puse în octombrie 2002, când s-a creat *Organizația Tratatului de Securitate Colectivă* (OTSC), ai cărei membri au fost statele care au rămas în Tratatul de la Tașkent respectiv din Asia Centrală — Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan. OTSC are statut de observator în cadrul Adunării Generale a ONU, a fost recunoscută de OSCE și de Organizația de Cooperare de la Shanghai, dar nu a reușit să se transforme într-o puternică organizație militară, după cum preconiza Moscova. Uzbekistanul a revenit la OTSC, dar posibilitatea ca acesta să părăsească organizația persistă.

La reuniunea ministerială a OTSC de la Astana, din 6 aprilie 2012, au fost discutate măsuri menite să facă față provocărilor externe de securitate, îndeosebi venind din teritoriul afgan, examinându-se măsuri de securizare a frontierei între Tadjikistan și Afghanistan și a tranzitului spre Afghanistan. Un plan în această privință exista, dar au apărut unele neînțelegeri între Uzbekistan și Tadjikistan. A fost adoptată o declarație privind cooperarea cu NATO, sugerându-se o coordonare sporită între cele două organizații în lupta împotriva terorismului și a traficului de droguri.²

Data fiind importanța geostrategică a Asiei Centrale, în 1996, la Shanghai, a fost semnat acordul asupra unui proiect de securitate regională între cinci state: Rusia, China, Kazahstan, Tadjikistan, Kîrgîzstan. La origine, era vorba de asigurarea securității la granița statelor semnate într-o zonă plină de conflicte frontaliere, declarate sau potențiale. *Acordul încheiat la Shanghai* permite țărilor semnate să spere în stabilizarea unei regiuni amenințate în primul rând de situația din Afghanistan. Acordul a evoluat, devenind o alianță regională importantă. În inima acesteia se află interesul pentru potențialul regiunii, datorat resurselor energetice, devenite, în ultimii ani, o miză considerabilă pentru majoritatea statelor importatoare de energie — în primul rând China și Europa. În 2001, Grupul de la Shanghai s-a transformat în *Organizația de Cooperare de la Shanghai*³, asumându-și obiective ambițioase. Lupta împotriva celor trei calamități majore ale epocii — terorismul, separatismul, extremismul — a fost inclusă în programul organizației, alături de problemele de securitate regională. La reuniunea la nivel înalt de la Astana, din 6 iulie 2005, a fost adoptată declarația comună privind concepția de cooperare în lupta împotriva terorismului, separatismului și a extremismului. În centrul atenției a fost pusă problema asigurării securității regionale, cu accent pe capacitatea organizației de a face față provocărilor și amenințărilor actuale, de a asigura securitatea regiunii, inclusiv crearea de mecanisme de reacție comună.

În 1994, președintele Kazahstanului, Nursultan Nazarbaev, a propus formarea unei *Uniuni Euroasiatice*, dotată cu monedă unică — rubla — și cu un comandament militar integrat. Propunerea a cunoscut multe variante de-a lungul anilor, toate eșuând în procesul de organizare a unei adevărate cooperări economice între statele din regiune.

În 2011, Vladimir Putin a propus crearea *Uniunii Eurasia* în fostul spațiu sovietic. Primul pas a fost făcut în ianuarie 2012, la reuniunea membrilor Uniunii

² Interfax, 5-6 aprilie 2012.

³ Hélène Carrère d'Encausse, *URSS a murit, trăiască Rusia!*, București, Editura SEMNE, 2010, pp. 127-136.

Vamale (Rusia-Belarus-Kazahstan) care a pus bazele creării așa-numitului *Spațiu Economic Comun*. Următorul pas avut în vedere este inițierea creării unei zone de liber schimb, o „comunitate economică de la Atlantic la Pacific“, cuprinzând Uniunea Eurasia (condusă de Rusia) și Uniunea Europeană, care ar putea evolua spre „forme mai avansate de integrare, precum politici industriale, tehnologice și energetice comune“. „Acest sistem de parteneriat dintre Uniunea Eurasia și Uniunea Europeană — consideră inițiatorii — poate crea premise reale pentru schimbarea configurației geopolitice și geoeconomice pe întregul spațiu Europa-Eurasia, cu consecințe pozitive evidente pe plan global“, mesaj ce corespunde apelurilor Moscovei către Europa Occidentală (prin Germania și Franța) de a se crea o „Europă Lărgită“ sau „Europa-Eurasia“⁴.

Provocări

Toate statele Asiei Centrale și populațiile acestora se confruntă cu provocări deosebite. Din punct de vedere european (în special vest-european), s-ar părea că între aceste state nu ar exista mari diferențe. Totuși, călătorind dintr-o țară în alta, poți constata trăsături distinctive ale fiecăreia din cele cinci țări din această regiune, care sunt evidente. Acest lucru este cu atât mai surprinzător având în vedere numeroasele probleme și provocări comune cu care se confruntă toate cele cinci state. Fiecare stat descrie aceste probleme în mod diferit, tocmai pentru a-și evidenția identitatea. Cele mai importante provocări sunt următoarele: toate statele Asiei Centrale s-au confruntat simultan cu probleme legate de tranziție și edificarea statului național; inexistența de state predecesoare de la care să fi moștenit identitatea statală; numeroase minorități, iar în unele state minorități numeric importante; demarcarea nedefinită a frontierelor, iar în zone critice fără demarcare; probleme nerezolvate de distribuire a resurselor, în special gestionarea resurselor de apă; acutizarea problemelor economice și ecologice, precum și a preocupărilor sociale decurgând din acestea; lipsa tradițiilor democratice și a domniei legii (statului de drept); terorismul internațional, extremismul violent, crima organizată, traficul de droguri și arme; poziția geopolitică — punct de intersecție pentru interesele strategice ale Federației Ruse, SUA, Chinei, Turciei și Iranului.

O provocare deosebită o constituie proximitatea statelor central-asiatice față de Afganistan. În multe capitale ale regiunii acesta este considerat cel mai mare risc pentru securitatea lor. Traficul de droguri, terorismul internațional și promovarea fundamentalismului islamic își au rădăcinile în Afganistan. Totodată, din motive politice și social-economice, teroriștii și fundamentalistii din Asia Centrală se consideră într-un mediu favorabil obiectivelor lor. De aceea, măsurile ferme împotriva teroriștilor sunt o provocare specială pentru o stabilitate și securitate durabilă. Dar, privind situația de la distanță, trebuie admis că este mai ușor de explicat terorismul decât de controlat. Intră în strategia teroriștilor de a forța până la limită statul de drept.

⁴ *Eurasia Daily Monitor*, The Jameston Foundation, 9 februarie 2012.

În perioada de independență, statele Asiei Centrale au realizat anumite progrese, diferite de la țară la țară. Peste două decenii de independență au produs schimbări radicale în statele acestei regiuni, în societățile și condițiile de viață ale celor aproximativ 60 milioane de oameni și 40 de grupuri etnice care locuiesc în acest spațiu. Cea mai mare transformare constă în faptul că aceste popoare, pentru prima dată în istoria lor, au propriul lor stat și sunt stăpânii propriului lor destin. În același timp, în procesul de transformări a avut loc restaurarea tradițiilor seculare culturale și religioase. Totodată, caracterul islamic și musulman al majorității populației devine tot mai proeminent — 60-90% din populația fiecărei țări este formată din practicanți activi ai religiei respective. Pe de altă parte, secularismul moștenit din perioada sovietică pare să aibă, încă, rădăcini adânci. Toate statele Asiei Centrale au constituții seculare, iar necesitatea evitării conflictului între secularism și islam este problema cheie cu care se confruntă regiunea. În abordarea problemelor Asiei Centrale trebuie avut în vedere faptul că este o regiune în care triburile constituiau o normă politică timp de milenii și în care instituții financiare și juridice occidentale n-au existat niciodată. Guvernele central-asiatice, pe plan intern, se orientează spre tradiții ale unei societăți orientale.

În ciuda experiențelor comune, fiecare din cele 5 țări din Asia Centrală are un anumit grad de diferențiere. Kazahstan — țara cu teritoriul cel mai vast, cu o populație de aproximativ 16 milioane de locuitori, cu bogate rezerve de petrol și gaze, precum și cu reforme de piață — a devenit un fel de putere regională. Kazahstanul este principalul exportator de cereale al zonei, fiind parte a comerțului internațional de grâne. Din 1993, Kazahstan a primit investiții directe de peste 30 miliarde dolari, ceea ce reprezintă circa 80% din totalul investițiilor în Asia Centrală. A fost prima țară din Asia Centrală care a semnat *Protocolul Opțional al Convenției ONU contra torturii*. În 2010, a deținut președinția în exercițiu a OSCE, marcată de evenimente și acțiuni deosebite. Summitul OSCE de la Astana (2-3 decembrie 2010) a relevat atenția acordată Asiei Centrale, constituind un succes al președinției în exercițiu, deținută de Kazahstan.

Prin resurse bogate se distinge, de asemenea, Turkmenistanul, iar după schimbarea la vârf s-au creat oportunități pentru o relație mai bună a forurilor internaționale cu această țară și o activizare a cooperării regionale. Cu o populație de aproximativ 5 milioane de locuitori, Turkmenistanul, deși membru al CSI, nu participă la niciun acord de integrare militară, declarându-se neutru. Poziția sa geografică face ca acesta să fie mai departe de Rusia, iar Uzbekistanul și Iranul sunt de cea mai mare relevanță pentru viitorul său. Pe măsura dezvoltării noilor conduite în zonă, rezervele colosale de gaze naturale vor asigura un viitor prosper acestei țări. Punctele sale forte sunt bogăția de hidrocarburi, în special gaze, și poziția de stat riveran la Marea Caspică.

De cealaltă parte se află state slab dezvoltate economic — Kîrgîzstan și Tadjikistan — care s-au confruntat cu conflicte interne. Tadjikistan, țară cu relief predominant muntos, are o populație de circa 7 milioane de locuitori. Războiul civil din 1992-1997 a răvășit țara. La un deceniu și jumătate de la terminarea războiului, guvernul tadjik a reușit să asigure o anumită stabilitate și securitate a țării, ceea ce i-a permis să se concentreze asupra dezvoltării democrației și econo-

miei, eradicării sărăciei. Baza militară rusă este amplasată în orașele Dușanbe, Kuliab și Kurgan-Tube.

Kîrgîzstan, cu o populație de circa 5,3 milioane de locuitori, este o țară săracă, care se confruntă cu problema lipsei de energie electrică și cu o climă aspră.

Uzbekistan ocupă o poziție intermediară. Țara cea mai populată a Asiei Centrale (peste 24 milioane de locuitori), Uzbekistanul se consideră descendent direct al vastului imperiu al lui Tamerlan (1336-1404), a cărui capitală — Samarkand — se considera un centru cultural al regiunii. Prin poziția sa geografică are frontieră comună cu toate celelalte patru țări central-asiatice, la frontierele cărora se află o importantă minoritate uzbekă.

Toate cele trei state, Kîrgîzstan, Tadjikistan și Uzbekistan, se află pe Valea Ferghana, o zonă de conflict intrată în islamul tradițional în care se menține riscul unor confruntări interetnice și tensiuni interstatale.

Populația rusă, prezentă în toate cele 5 republici, reprezenta, înainte de independență, inteligența tehnico-inginerească, iar exodul acesteia a afectat economiile țărilor respective.⁵

Pe plan economic, transformările în cele 5 țări au fost sistemice. Deși gradul de transformare diferă de la o țară la alta, au fost adoptate reforme economice radicale și de privatizare extinsă, s-a dezvoltat sectorul privat, s-a introdus moneda națională. În general, au fost puse bazele economiei de piață și este exclusă revenirea la sistemul economiei socialiste.

Același lucru se poate spune despre *domeniul politic*. În ciuda unei serii de limitări, în fiecare din cele cinci state sunt prezente structuri democratice de bază: constituție democratică, parlament, jurisprudență, mai multe partide, organizații neguvernamentale, alegeri parlamentare și prezidențiale. Totuși, aceste state sunt încă dominate de regimuri autoritare, conduse de președinți puternici, deși și în această privință există unele diferențieri de la regim totalitar (cum a fost regimul Nyiazov în Turkmenistan), până la o democrație de fațadă, ca în Kazahstan. Însă, la o analiză din punctul de vedere al criteriilor de democrație reprezentativă, transformările politice evidențiază serioase puncte slabe: nu există un sistem de supraveghere (*checks and balance*) pentru controlul asupra puterii de stat; drepturile omului și cele civile sunt limitate și deseori încălcate brutal; libertatea presei este limitată; sistemul partidelor, sindicatelor și al organizațiilor neguvernamentale este slab și nu este, încă, pe deplin integrat într-un sistem parlamentar. Deosebit de negativ pentru dezvoltarea viitoare a unor state și a regiunii în ansamblu este monopolizarea puterii în mâinile unor grupuri relativ restrânse, care se bazează pe anumite interese, ceea ce conduce la un înalt grad de limitări, care împiedică dezvoltarea cooperării regionale, vitală pentru dezvoltarea întregii regiuni.

Regiunea s-a confruntat cu conflicte intrastatale — 1992-1997 războiul civil din Tadjikistan, 2005 mișcări violente în Uzbekistan, două schimbări forțate de regim în Kîrgîzstan, 2005 și 2010, și tulburări ale petroliștilor în Kazahstan — 2011.

⁵ Cristina Alexandrescu, *Asia Centrală — Repere geopolitice*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 2009.

Pentru înțelegerea complexității proceselor regiunii, este necesar să avem în vedere avantajele Asiei Centrale, precum și obstacolele și părțile slabe ale acestei regiuni. După cum am menționat, statele Asiei Centrale nu și-au câștigat independența, ele au devenit independente prin dezintegrarea URSS. Absența mișcărilor pentru independență a rezultat într-un progres limitat în direcția reformelor democratice. De asemenea, țările Asiei Centrale nu au beneficiat de o diasporă activă în Occident, cum a fost cazul țărilor din Europa Centrală și de Est. Trebuie subliniat, totodată, faptul că țările din Asia Centrală au pornit de la zero în crearea unei democrații funcționale, fără a beneficia de precedente istorice sau modele de urmat din regiune. Există, totodată, o percepție că lupta pentru democrație și drepturile omului înseamnă înlocuirea actualilor guvernanți, o percepție eronată, ce ar trebui abandonată pentru a ajunge la o schimbare internă reală și a oferi un spațiu politic de funcționare pentru reformatori și societatea civilă.

Politologul american Zbigniew Brzezinski, referindu-se la zona cuprinzând statele ex-sovietice din Asia Centrală și Caucazul de Sud, respectiv Kazahstan, Kirgîzstan, Tadjikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Armenia, Azerbaidjan, Georgia, precum și Afganistan, a folosit termenul *Balcanii Eurasiei*. În timp ce *Balcanii* reprezintă o miză geopolitică în Europa, *Balcanii Eurasiei* constituie o foarte importantă miză economică, fiind o zonă bogată în resurse naturale, îndeosebi petrol și gaze.⁶ Accesul la resursele bogate ale zonei și împărțirea acestora reprezintă obiective care stimulează atât ambițiile naționale, cât și reînvierea unor aspirații imperiale și rivalități internaționale.⁷

Dezintegrarea URSS a produs un vid de putere chiar în inima Eurasiei, manifestat în Rusia printr-o criză de sistem și prin slăbiciune și confuzie în noile state independente. Amenințarea exploziei fundamentalismului islamic în noile state din Asia Centrală este o preocupare atât pentru Rusia, cât și pentru SUA și alte state occidentale. Statele Asiei Centrale, susținute din exterior de țări islamice, precum Iran, Turcia, Pakistan, Arabia Saudită, au acționat pentru consolidarea identității naționale și a suveranității statale, manifestând anumite rezerve atât față de *avantajele integrării economice și politice* cu Rusia, cât și față de apropierea de Occident, deși din motive diferite. Rusia a folosit relațiile sale cu diferite țări și regimuri. Obiectivul vizat era prevenirea implicării Occidentului în zona sa de influență, în spațiul ex-sovietic. Totodată, sprijinul Rusiei față de aceste regimuri și țări nu merge dincolo de afectarea relațiilor sale cu actori occidentali importanți, precum SUA, Franța, Anglia și Germania.

Implicarea organismelor internaționale în Asia Centrală

Statele Asiei Centrale au devenit membre ale ONU și OSCE la scurt timp după declararea independenței, ceea ce le-a permis să-și dezvolte capacitatea de participare activă în procesele de adoptare a deciziilor și activitățile acestor or-

⁶ Zbigniew Brzezinski, *Marea Tablă de Șah (The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives)*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000, pp. 51-141.

⁷ Cristina Alexandrescu, *Asia Centrală — Repere geopolitice*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2009, pp. 12-22.

ganizații. La rândul lor, cele două organizații s-au implicat direct și au cooperat în soluționarea crizelor și tensiunilor interne, precum războiul civil din Tadjikistan, crizele guvernamentale din Kîrgîzstan, tensiunile din Uzbekistan. Diferite agenții și programe ale ONU, cu prezențe în toate cele cinci țări, acordă asistență în edificarea capacității acestor state în diferite domenii: *Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP)*, *Oficiul Națiunilor Unite pentru controlul drogurilor (UNODC)*, *Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului*, *Centrul Regional ONU pentru Diplomatie Preventivă în Asia Centrală (UNRCCA)*.

ONU consideră că Asia Centrală este una din cele mai interdependente regiuni ale lumii, cu o populație numeroasă, o posibilă piață comună și aflată la intersecția de căi energetice.

Izbucnirea războiului civil în Tadjikistan, în mai 1992, a dus la stabilirea primei misiuni CSCE/OSCE în Asia Centrală, în 1993, care urma să colaboreze strâns cu misiunea ONU în acordarea de asistență în dezvoltarea statului de drept, democrației, respectarea drepturilor omului, reconstrucția postconflict. Anul următor, la inițiativa președintelui Uzbekistanului, CSCE/OSCE a deschis la Tașkent Oficiul de legătură pentru Asia Centrală. Evoluțiile regionale, în special ascensiunea talibanilor în Afganistan și problemele legate de reformele politice și economice în Asia Centrală, au dus la creșterea interesului SUA și al Europei pentru Asia Centrală, OSCE prezentându-se drept forul potrivit pentru consolidarea cooperării. Ca urmare a situației de securitate în Afganistan și a apariției grupărilor militante în Asia Centrală (de exemplu Mișcarea Islamică a Uzbekistanului — IMU), statele central-asiatice au fost, de asemenea, interesate în lărgirea cooperării în domeniul securității. În 1998, OSCE a încheiat înțelegeri cu Kazahstan, Kîrgîzstan și Turkmenistan pentru a deschide Centrele OSCE la Almaty, Bishkek și Ashabad. Oficiul de Legătură de la Tașkent a fost transformat, în anul 2000, în Centrul OSCE, iar Misiunea OSCE în Tadjikistan a devenit, în octombrie 2002, Centrul OSCE în Dușanbe. În 2006, Centrul OSCE de la Tașkent s-a transformat în Oficiul Coordonatorului Proiectelor OSCE. Activitățile prezențelor OSCE în Asia Centrală sunt guvernate de mandatele convenite între statele gazdă și organizație.

Uniunea Europeană a început cooperarea cu Asia Centrală la scurt timp după ce cele cinci țări — Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan — s-au declarat independente. Ulterior, relațiile s-au intensificat, iar în 2007 a fost adoptată Strategia UE pentru Asia Centrală, care reflectă importanța pe care o reprezintă regiunea, răspunzând, totodată, interesului țărilor regiunii. Strategia prevede sporirea cooperării, consolidată printr-un dialog politic regulat la nivel ministerial. În cadrul unei politici coerente, se prevede dezvoltarea dialogului și cooperării în domeniile drepturilor omului, educației, statului de drept, energiei, transportului, mediului înconjurător și managementului apei, comerțului și relațiilor economice, precum și abordarea aspectelor privind riscurile și provocările comune. Strategia UE pentru Asia Centrală a fost reafirmată de Consiliul UE în iunie 2012, atât strategia, cât și ariile prioritare de cooperare fiind considerate, în continuare, relevante. Totodată, s-a recunoscut faptul că regiunea se confruntă tot mai mult cu noi provocări, îndeosebi evoluțiile din Afganistan,

și că aspectele de securitate au devenit prioritare în relațiile cu UE. Pentru perioada 2007-2013, pentru cooperarea cu Asia Centrală s-au alocat 675 mil. euro. Pentru consolidarea abordării comune în Asia Centrală, statele membre ale UE și Comisia Europeană s-au angajat să colaboreze strâns în șapte arii identificate de strategie și reflectate în documentul privind *Cooperarea regională în Asia Centrală*.

Strategia pune un accent deosebit pe trei domenii principale ale dialogului și cooperării: statul de drept; educația și mediul înconjurător. În consecință, au fost lansate o serie de inițiative în domeniile menționate. Astfel, *Platforma UE-Asia Centrală privind statul de drept*, proiect devenit operațional la sfârșitul anului 2011, prevede sprijinirea reformelor și schimbul de experiență în domeniul reformei justiției, inclusiv dialogul la diferite niveluri (întâlniri regulate la nivel ministerial, regional și național), precum și proiecte specifice pe termen lung. *Inițiativa UE — Asia Centrală privind educația*, adoptată de Consiliul European în 2007, a contribuit la sprijinirea legăturilor în acest domeniu, rezultând în creșterea schimburilor educaționale, sprijinirea reformelor în domeniul educației, pregătirea vocațională, domeniu cheie pentru dezvoltarea economico-socială. Aceasta a fost urmată de *Platforma UE — Asia privind educația*, lansată în februarie 2012, vizând consolidarea reformelor educaționale în regiune prin promovarea politicii dialogului și o mai bună coordonare a proiectelor și programelor finanțate de donatori. În domeniul mediului înconjurător a fost creat un Grup de lucru comun UE — Asia Centrală pentru facilitarea cooperării regionale în domeniile modificării climatice, protecției mediului, folosirii raționale a resurselor de apă, gestionarea pământului și a pădurii.

În 2010, a fost lansat proiectul privind Facilitarea Investițiilor pentru Asia Centrală (IFCA) la nivel regional, vizând promovarea investițiilor în domenii cheie precum energia, mediul, întreprinderile mici și mijlocii, transporturile. Prin acest proiect, în perioada 2010-2013 au fost alocate 65 milioane euro pentru sprijinirea băncilor locale în Kazahstan în finanțarea proiectelor de eficiență energetică, reducerea pierderilor de energie, precum și îmbunătățirea sistemelor de dezinfectare a apei în Tadjikistan⁸.

*Războiul din Afganistan a avut un impact important
asupra politicii de securitate a țărilor din regiune
și a situației geopolitice, în ansamblu*

Astfel, pentru a preveni incursiunea talibanilor, guvernul Tadjikistanului a dublat numărul grănicerilor de-a lungul frontierei sale cu Afganistan. În perspectiva retragerii forțelor coaliției internaționale din Afganistan, Tadjikistan a căpătat o importanță geostrategică crescândă în menținerea stabilității în regiune și prevenirea grupărilor islamice extremiste de a sfida statele seculare din Asia Centrală. Este de așteptat ca tema afgană să capete o importanță deosebită pentru asigurarea securității și stabilității țărilor regiunii și dincolo de aceasta. În acest sens,

⁸ *EU Central Asia Policy Brief*, august 2013.

se mizează pe creșterea asistenței internaționale pentru reconstrucția economică a regiunii, inclusiv construcția drumurilor și căilor ferate, liniilor de transmitere a energiei electrice, a conductelor de petrol și gaze între Afganistan și țările din regiune. Au fost propuse o serie de proiecte vizând cooperarea regională, considerându-se că procesele de dezvoltare multidimensională a acesteia trebuie să includă Afganistanul.

În 29-30 noiembrie, la Dușanbe, a avut loc Conferința privind cooperarea între țările regiunii și Afganistan privind controlul asupra narcoticelor. Obiectivul conferinței a vizat cooperarea la nivel regional, cu participarea donatorilor, discutarea provocărilor pe care le reprezintă traficul de droguri. A fost examinată abordarea comună pentru stabilizarea situației și combaterea expansiunii drogurilor în Asia Centrală după retragerea trupelor coaliției internaționale din Afganistan. La reuniune au participat reprezentanții agențiilor de specialitate din Afganistan, Iran, Pakistan, Kîrgîzstan, Kazahstan, Tadjikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Rusia, China, SUA și Turcia. Au fost prezenți reprezentanți ai UNODC și UE, subliniindu-se necesitatea de a conjuga eforturile pentru combaterea traficului de droguri. La reuniune a avut loc un schimb de vederi asupra situației din regiune și pregătirilor pentru adoptarea unor măsuri concrete pentru combaterea traficului de droguri. S-a subliniat necesitatea consolidării eforturilor comunității internaționale de a asigura o luptă internațională eficientă împotriva criminalității transnaționale și lărgirea cooperării între autoritățile responsabile din țările regiunii. Programul Regional pentru Afganistan și țările vecine cuprinde sprijinul UNODC pentru eforturile țărilor Asiei Centrale în combaterea traficului de droguri. S-a decis organizarea anuală a acestor conferințe, prin rotație, în țările participante. Următoarea reuniune va avea loc în Iran.

La 28 septembrie 2013, cu prilejul sesiunii Adunării Generale a ONU, la New York, a avut loc reuniunea consacrată Asiei Centrale, la care au fost examinate căile de asistență a țărilor din regiune pentru a face față în mod eficient problemelor urgente cu care se confruntă. Miniștrii de Externe ai Uzbekistanului și Kazahstanului au atras atenția asupra amenințării serioase pentru securitatea regională și globală pe care o reprezintă terorismul, extremismul și traficul de droguri provenind din Afganistan. Ei au acuzat Occidentul pentru eșecul de a asigura o soluție politică în conflictul din Afganistan, înainte de retragerea trupelor. Cele 5 republici — Uzbekistan, Tadjikistan, Kazahstan, Kîrgîzstan și Turkmenistan — nu au încredere că SUA sau NATO vor asigura securitatea regiunii după 2014, din cauza eșecului colectiv de a asigura pacea în Afganistan. Cele mai vulnerabile țări sunt Tadjikistan, Uzbekistan și Turkmenistan care au o frontieră comună cu Afganistanul de nord (1.900 km). Asia Centrală se confruntă cu o nouă amenințare din partea militanților islamici.

În perspectiva retragerii trupelor ISAAF din Afganistan în 2014, se așteaptă sporirea influenței unor actori internaționali și a rolului acestora în asigurarea stabilității și securității regionale. Rolul Rusiei, Chinei și SUA în Asia Centrală, rivalitățile și strategiile acestora au evoluat în ultima decadă; din 2001, lupta împotriva terorismului în Afganistan a condus la apropierea intereselor Rusiei și SUA, în ciuda unor divergențe pe alte probleme, inclusiv în spațiul ex-sovietic. Cu

toate acestea, Rusia este preocupată de consolidarea relațiilor între Washington și țările Asiei Centrale, considerându-le o provocare pentru rolul privilegiat al Moscovei. Spre deosebire de Caucazul de Sud, Asia Centrală apare ca un teren al cooperării și competiției trilaterale. Moscova privește Beijingul ca pe o contrapondere la aspirațiile SUA. În același timp, Rusia, împreună cu China și alte țări, este într-o continuă dispută cu Occidentul privind inviolabilitatea suveranității de stat în timpul unui conflict și justificarea intervenției în procesele politice interne. Totodată, China este foarte eficientă în promovarea intereselor sale economice în regiune. Beijingul este un competitor al Moscovei în domeniul economic. Deși există un potențial cert, cooperarea între Rusia, China și SUA este mai degrabă limitată.

Rezervele de materii prime și energetice în Asia Centrală fac ca regiunea să prezinte un interes deosebit, îndeosebi pentru China și Rusia. Cele două țări au interese comune în regiune, fiind, totodată, într-o acerbă competiție una cu cealaltă, relațiile lor fiind caracterizate atât de cooperare, cât și de competiție. De la izbucnirea crizei financiare, China s-a impus ca un important partener comercial pentru țările Asiei Centrale și ar saluta folosirea cadrului oferit de Organizația Tratatului de Cooperare de la Shanghai (OTSC) pentru promovarea integrării și investițiilor economice regionale. Atât Rusia, cât și țările central-asiatice se tem, însă, de eventualele repercusiuni politice ale creșterii ponderii economice a Chinei în regiune. Rusia este preocupată, de asemenea, de recente succese ale Chinei în domeniul energiei. De la deschiderea, în decembrie 2009, a gazoductului China–Asia Centrală, gazul din Turkmenistan a început să se îndrepte spre est, departe de vechea rețea de conducte, controlată de Rusia. La aceasta se va adăuga, în curând, gazul din Uzbekistan. Este, totodată, în construcție gazoductul din Kazahstan și sunt avute în vedere alte asemenea lucrări. În plus, Beijingul folosește prețuri mai mici, afectând negocierile Gazpromului pentru noi contracte majore⁹.

Rusia preferă să recurgă la cadrul oferit de Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC), dominat de Moscova și din care China nu face parte, pentru a restabili prezența sa pe frontiera tadjiko-afgană și a crește, astfel, controlul asupra dimensiunii militare în Asia Centrală, sub pretextul eforturilor de conlucrare regională împotriva terorismului și a traficului de droguri. Recent, Rusia a semnat cu Tadjikistan prelungirea până în 2042 a prezenței trupelor sale la frontiera tadjiko-afgană. Uzbekistanul, însă, se opune ferm creșterii rolului OTSC și OCS în regiune, preferând un plan propriu pentru Afganistan¹⁰.

Deși relațiile între cele două țări s-au îmbunătățit după prăbușirea URSS, Rusia și China nu au fost, însă, capabile să găsească un teren sau o strategie comună privind Asia Centrală; ele au o serie de interese comune care sunt temporare și limitate, dar există încă multe probleme în care sunt competitori, dacă nu chiar inamici, consideră Gunter Knabe, expert german în această problemă.¹¹ Rusia, care posedă materii prime, încearcă să-și sporească influența politică și militară

⁹ Alexander Cooley, *Central Asia — Public Cooperation and Private Rivalry*, New York Times, 8 iunie 2012.

¹⁰ Centre for European and North Atlantic Affairs, *Analysis*, <http://cenna.org/analysis/changing-places-sino-american-rivalry-and-cooperation-in-central-asia>.

¹¹ www.dw.de/china-russia-compete-for-interests-in-central-asia.

în regiune, fiind, în principal, interesată să mențină controlul asupra principalelor căi de transport pentru gaz și petrol. Expertul rus Andrei Groșin, de la Institutul Rus pentru Țările CSI, consideră însă că nu există o rivalitate pronunțată între cele două țări; că interesele de afaceri chineze nu au pus probleme Rusiei și că ultimul deceniu a arătat că expansiunea economică a Chinei în Asia Centrală a fost, mai degrabă, în defavoarea afacerilor Occidentului, decât ale Rusiei; că liderii chinezi au o abordare realistă privind interesele Rusiei și ale țărilor Asiei Centrale. Expertul rus a admis că Beijingul ar lăsa Rusiei rolul de a-și asuma responsabilitatea pentru evoluțiile politice și, în special, militare în regiune.¹²

În ultimii ani, politica în schimbare a SUA privind Asia Centrală evidențiază un efort de a răspunde evoluțiilor din zonă. În același timp, evoluția situației de securitate în Afganistan și insecuritatea crescândă privind aprovizionarea energetică au contribuit la creșterea interesului SUA pentru securitatea și cooperarea economică în Asia Centrală. Rusia și China au reacționat la aceste provocări la fel ca SUA. Orientarea politică a statelor Asiei Centrale și asigurarea prezenței strategice în regiune sunt două domenii cheie în care SUA se află în competiție cu Rusia și China. Totuși, parteneriatul Rusia-China nu trebuie văzut ca fiind anti-american. Deși există o suspiciune considerabilă privind obiectivele SUA în Asia Centrală, interesele divergente între statele regiunii în cadrul Organizației de Cooperare de la Shanghai, în special între Rusia și China, limitează orice activitate anti-americană coordonată. Există tendința unor analiști de a privi competiția SUA–Rusia–China în regiune ca un fel de „noul mare joc”, ignorând interesele comune pe care marile puteri le împărtășesc în abordarea problemelor transnaționale în Asia Centrală.¹³

Poziția țărilor din zonă față de competiția SUA–Rusia–China

„Americani nu sunt iubiți, rușii nu sunt crezuți, iar influența crescândă a Chinei sperie” — a rezumat un observator situația. Țările din Asia Centrală sunt adesea considerate drept observatori pasivi ai rivalității, conflictului de interese între SUA, Rusia și China. Totuși, deși nu se poate nega competiția și rivalitatea între SUA, Rusia și China, există și exemple de colaborare privind obiective comune. Totodată, trebuie spus că elitele politice din Asia Centrală par să beneficieze cel mai mult ca urmare a interesului crescând al marilor puteri față de regiune, care nu este determinat numai de rezervele energetice. Elitele politice din Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan au stabilit „reguli locale” pentru a-i „juca” pe cei trei mari actori unul împotriva celuilalt, în beneficiul audienței interne, pentru a-i convinge pe rivalii politici și a-și consolida propria putere.

Este interesant de urmărit modul în care fiecare din cei trei mari actori și-au dezvoltat la un moment dat relații clientelare cu țările din Asia Centrală. Căutând să-și promoveze propriile interese în regiune, Moscova, Washingtonul și Beijingul

¹² *Idem.*

¹³ *Russia, China and the US in Central Asia — Strategic Studies*, www.archive.org/details.RussiaChinaAndTheUnitedStatesInCentralAsia

adesea au ignorat rapoartele privind violarea drepturilor omului și au fost dispuse să coopereze cu liderii corupți.

Deși majoritatea regimurilor din regiune au rezistat timp de peste douăzeci de ani, Asia Centrală intră acum într-o perioadă de potențială instabilitate politică. După retragerea trupelor ISAAF din Afganistan în 2014, Uzbekistan, Tadjikistan și Turkmenistan pot fi afectate de o potențială resurrecție a radicalismului islamic. Kazahstan și Uzbekistan, ambele state guvernate îndelung de președinți autoritari, octogenari, sunt vulnerabile din cauza riscurilor de succesiune. Kîrgîzstan nu și-a revenit încă după cele două evenimente violente de criză guvernamentală, din ultima decadă.

De menționat că legea privind Conceptul Național de Securitate, adoptată de Kîrgîzstan în iunie 2012, definește interesele naționale ale țării și evidențiază amenințările externe și interne pentru securitatea acesteia. Printre amenințările externe figurează sporirea conflictelor între marile puteri ale lumii pe plan global și în Asia Centrală, precum și între unele țări din regiune; expansiunea terorismului internațional și a extremismului religios; traficul internațional de droguri în Asia Centrală; acutizarea problemelor privind apa și energia în Asia Centrală; probleme legate de formalizarea internațională a frontierelor de stat între unele țări din regiune; probleme demografice nerezolvate în Valea Ferghana.¹⁴ Kîrgîzstan a devenit centrul legăturilor militare ale Rusiei cu Asia Centrală. În noiembrie 2012, autoritățile ruse au anunțat intenția de a oferi asistență militară în valoare de 1,5 miliarde dolari pentru Kîrgîzstan și Tadjikistan, iar în februarie 2013 presa a informat despre apropiata construire a celei de-a doua baze militare ruse în Kîrgîzstan, precum și intenția de a acorda asistență în renovarea Aeroportului Internațional Manas, pentru a-l transforma într-un centru logistic modern. La rândul lor, SUA au anunțat creșterea pachetului de asistență pentru „pacea și securitatea” în Kîrgîzstan, de la 6,3 mil. dolari la 9,2 mil. dolari.

Spre deosebire de alte regiuni din spațiul ex-sovietic, statele Asiei Centrale nu au manifestat aspirații clare de integrare în NATO sau UE, balansarea lor între Moscova și Washington fiind adesea determinată de dispute bilaterale și de dinamica competiției regionale.

Competiția militară în curs în Asia Centrală, pe plan bilateral și multilateral, implicând organizații precum Organizația Tratatului de Cooperare și Securitate și NATO, afectează obiectivul comun de a proteja regiunea de potențiale amenințări teroriste și extremiste. În ciuda declarațiilor privind legăturile dintre Moscova și Washington pe de o parte, și capitalele regiunii, pe de alta, situația de securitate în Asia Centrală reclamă o abordare coordonată globală.¹⁵

Obiective și strategii privind Asia Centrală

a. De la dezintegrarea URSS, Rusia a declarat spațiul ex-sovietic drept zona de importanță crucială pentru interesele sale strategice majore, iar noul Concept

¹⁴ www.vesti.kg/index.php?option=com_k2&view=item&id

¹⁵ „Russian-US Military Competition in Central Asia Threatens to Compromise Regional Security”, *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 10, March 18, 2013, jamestown.org/programs/edm

de Politică Externă al Federației Ruse¹⁶ consideră acest spațiu de „responsabilitate specială” pentru Moscova. Pe lângă problemele de securitate, Moscova are interese economice în zonă. Potențiala influență destabilizatoare a grupurilor radicale islamiste și a rețelelor de traficanți de droguri este o preocupare majoră pentru Rusia. Pentru Rusia, stabilitatea Asiei Centrale este foarte importantă, ca urmare a extinderii tulburărilor musulmane în interiorul Rusiei. Rusia dorește să mențină *statu quo-ul*, respectiv regimurile autoritare existente și stabilirea platformelor pentru bazele militare și a dreptului de intervenție, dacă ar fi necesar, prin Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC). Moscova consideră că actualii lideri din Asia Centrală au fost capabili să limiteze amenințarea radicalismului islamic și este preocupată de faptul că schimbarea regimurilor, combinată cu retragerea trupelor NATO, ar facilita răspândirea radicalismului islamic spre Rusia. Aceste preocupări au determinat Rusia să ofere diferite forme de asistență în domeniul securității statelor mai vulnerabile din regiune. Numai în ultimul an, Rusia a extins acordul de închiriere a bazelor militare în Kîrgîzstan și Tadjikistan; a vândut armament Kîrgîzstanului și Turkmenistanului; a încercat să convingă Uzbekistanul să revină în Organizația Tratatului de Cooperare și Securitate și a fost de acord să ofere 1,3 miliarde dolari Kîrgîzstanului și Tadjikistanului pentru modernizarea forțelor militare ale acestora și asigurarea securității după plecarea trupelor occidentale.¹⁷

În ultima decadă, Rusia a acționat pentru menținerea monopolului asupra tranzitului de petrol și gaze din Asia Centrală. Până în 2005, toate conductele importante din regiune traversau Rusia, acordând acesteia dreptul de control asupra taxelor, ceea ce i-a conferit pârghiile de influență economică și politică asupra țărilor care depindeau de aceste livrări. Construcția conductelor alternative a eliminat monopolul Rusiei asupra tranzitului hidrocarburilor din Asia Centrală. Statele producătoare de energie din regiune pot acum să vândă produsele lor Chinei și Iranului. În același timp, schimbările în privința cererii și ofertei în Europa au afectat semnificația politică și economică a monopolului Rusiei asupra furnizării gazului natural unor țări europene. Dezvoltarea de noi metode de extracție a gazului de șist în SUA a crescut furnizarea acestuia în Europa, iar criza financiară globală a dus la reducerea drastică a cererii. Acești factori au afectat abilitatea Rusiei de a stabili prețuri și de a folosi controlul asupra furnizării energiei în scopuri politice. Totodată, Rusia speră să consolideze poziția regimurilor din Asia Centrală opunându-se promovării democrației din exterior și oricărei prezențe militare sau politice a SUA în zonă.¹⁸

Liderii ruși se tem că poziția Kremlinului în Asia Centrală va fi gradual înlocuită de creșterea influenței politice și a puterii economice a Chinei. Pentru a-și menține poziția în Asia Centrală, Rusia s-a concentrat pe implicarea Chinei în rețelele și instituțiile regionale, reținând nivelul de influență prin instituțiile în

¹⁶ *Kontseptsiia vneshnei politiki Rossiiskoi Federatsii*, <http://www.mid.ru>, 12 iulie 2008.

¹⁷ Dmitry Gorenburg, *Rusia și China se întrec pentru influență în Asia Centrală*, <http://russiamil.worldpress.com/2013/03/13>.

¹⁸ „Influența Chinei și Rusiei în Asia Centrală: rivalități actuale și strategii în schimbare” (interviu cu Stephen Blank, Institutul de Studii Strategice), în: *National Bureau for Asian Research*, 9 aprilie 2013.

care China nu este membru. Astfel, în domeniul securității, Rusia a combinat participarea la Organizația de Cooperare de la Shanghai (OCS) cu rolul său în Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC). În timp ce OCS constituie un forum neutru, unde Rusia poate discuta aspecte de securitate și planifica operațiuni și exerciții comune cu China, OTSC permite Rusiei să abordeze problemele de securitate ale Asiei Centrale fără participarea Chinei. În același timp, Rusia are în vedere să se opună influenței economice crescânde a Chinei în Asia Centrală prin crearea Uniunii Vamale. Este de așteptat ca aceasta să includă, în 2014, Kîrgîzstan și Tadjikistanul. Propunerea privind crearea Uniunii Euroasiatice, în 2015, face parte, de asemenea, din eforturile de a consolida legăturile economice ale Asiei Centrale cu Rusia.

b. Încă înainte de atacurile din 11 septembrie 2001, între analiștii militari americani exista o înțelegere a faptului că „Eurasia” va deveni o prioritate în mediul de securitate al secolului XXI. Au fost elaborate studii consacrate zonei de către Consiliul Atlantic al SUA și Institutul privind Asia Centrală și Caucaz (CACI) al Universității Johns Hopkins privind *Evaluarea strategică a Eurasiei Centrale*¹⁹. De asemenea, Armata SUA a comandat un studiu similar privind implicațiile conflictelor din Caucaz și Asia Centrală pentru armata SUA²⁰.

Politica externă a SUA față de Asia Centrală este mult influențată de cartea lui Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, orientată spre protejarea hegemoniei SUA față de orice posibil pretendent. Brzezinski formulează ceea ce SUA ar trebui să facă pentru a-și păstra poziția de superputere. El subliniază că, pentru a-și păstra hegemonia, SUA ar trebui să mențină un „pluralism geopolitic” în spațiul postsovietic²¹, rezolvând astfel încercarea Rusiei de a-și recâștiga influența în statele ex-sovietice. În opinia sa, modul în care SUA vor manipula și acomoda principalii actori geostrategici pe tabla de șah euroasiatică și în care se vor descurca cu actorii geopolitici cheie în Eurasia va fi critic pentru longevitatea și stabilitatea supremației globale a Americii. În acest scop, el consideră că sarcina cea mai urgentă este de a se asigura că niciun stat sau combinație de state n-ar dobândi capacitatea de a elimina SUA din Eurasia și nici de a diminua în mod semnificativ rolul său de arbitru decisiv.

Vassilis Fouskas și Bulent Gokay, autorii cărții *Noul imperialism american*, prezintă situația astfel: „Ca singură superputere rămasă după dezintegrarea blocului sovietic, Statele Unite se includ singure în regiuni strategice ale Eurasiei și ancorează influența geopolitică a SUA în aceste zone pentru a preveni toate competițiile reale sau potențiale de a sfida hegemonia sa globală”²².

Nu e un secret preocuparea SUA de a-și păstra dominația globală. De aceea, obiectivul său de a întări o asemenea putere globală prin creșterea influenței în

¹⁹ The Atlantic Council of the United States and the Central Asia and Caucasus Institute, ianuarie 2001, www.acus.org/Publications/Default.htm

²⁰ Olga Olikar, Thomas Szyana (eds.), *Faultlines of Conflict in the Caucasus and Central Asia: Implications for the U.S. Army*, Santa Monica, CA: RAND, 2003. www.rand.org/publications/MR/MR1598/index.html

²¹ *US Grand Strategy and the Eurasian Heartland*, p. 34.

²² Vassilis Fouskas, Bulent Gokay, *The New American Imperialism: Bush's War on Terror and Blood for Oil*, Praeger Publishers, 2005, p. 29.

Asia Centrală nu trebuie să fie o mare surpriză. Acest obiectiv a fost deja stipulat clar în *Proiectul pentru un nou secol american* (*Project for a New American Century* / PNAC), bazat pe documentul redactat de fostul secretar al Apărării, Paul Wolfowitz, care a subliniat că nu trebuie să se permită niciunei țări să sfideze hegemonia SUA²³. Deși nu se menționează expres, documentul face, evident, referire la Rusia și China, cei mai probabili challengerii ai puterii SUA.

Urmărind atent evoluția poziției și acțiunile SUA, se degajă constatarea că SUA ar avea următoarele obiective strategice în Asia Centrală: prevenirea dominației Rusiei în regiune; crearea unei alianțe tactice/slabe cu Rusia și China pentru prevenirea venirii la guvernare a mișcărilor islamice și limitarea extinderii influenței din partea Iranului islamic; folosirea Turciei, a ideologiei panturce împotriva influenței din partea Iranului, Rusiei și Chinei; folosirea programului NATO „Parteneriatul pentru pace” pentru o prezență militară occidentală în regiune; folosirea resurselor energetice ale regiunii pentru reducerea dependenței Washingtonului de resurse energetice din alte zone.

În 2012, SUA au alocat aproximativ 215 milioane de dolari pentru asistența în domeniul securității țărilor din Asia Centrală. În esență, această asistență s-a referit la întărirea capacității instituțiilor responsabile de aplicarea legislației (*law enforcement*) — justiția, poliția etc. — de a se ocupa de riscurile transnaționale, inclusiv terorismul și traficul de droguri. SUA sunt conștiente că interesul în combaterea terorismului și a altor riscuri transfrontaliere este împărtășit și de alți actori, iar cooperarea cu acestea în Asia Centrală este de natură să favorizeze stabilitatea și securitatea regională. Statele Asiei Centrale se confruntă cu o paletă largă de provocări care, ca și în multe alte societăți, pot stimula radicalismul pe termen lung și amenința securitatea și interesele SUA și ale aliaților săi²⁴.

c. China vizează creșterea influenței sale economice și politice în Asia Centrală, fără a elimina Rusia, dintr-o serie de motive, cum ar fi: Asia Centrală a devenit furnizorul principal de energie pentru China; Asia Centrală servește drept zonă tampon de securitate pentru China atât cu Rusia, cât și cu SUA; China urmărește să prevină ca separatiștii uiguri din provincia Xinjiang să folosească Asia Centrală drept adăpost sigur.

Pentru atingerea acestor obiective, China a făcut investiții considerabile în economiile țărilor Asiei Centrale, îndeosebi în infrastructura energetică. China obține materii prime din țările regiunii, în schimbul produselor finite (tehnice, alimentare și bunuri de consum). Statele Asiei Centrale sunt, în consecință, în situația în care dacă doresc sprijinul economic și politic al Chinei, și sigur îl doresc, trebuie să accepte regulile acesteia.

Creșterea prezenței chineze în Asia Centrală pare de neoprit. Energia, industria, cultura, infrastructura, securitatea — nimic nu pare să fie în afara influenței Beijingului, ceea ce reprezintă o serioasă preocupare geopolitică pentru alți actori importanți, care se tem că regiunea ar putea cădea sub influența acestui pu-

²³ Emre Iseri, „The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty-First Century”, *Geopolitics*, Vol. 14, No. 1, 2009, pp. 26-46.

²⁴ Mina Fabulous, *Are US, China and Russia in Competition for Influence in Central Asia?*, <http://newsblaze.com/story/20130428141155mina.nb/topstory>

ternic vecin. Pe baza strategiei față de Asia Centrală, din 1991 China și-a consolidat poziția în regiune în diferite domenii — în principal economic și energetic, dar și politic —, îndeosebi prin relații bilaterale și inițiative multilaterale, precum Organizația de Cooperare de la Shanghai, care include toate statele central-asiatice (cu excepția Turkmenistanului) și Rusia. În prima decadă, strategia a vizat, îndeosebi, securitatea și stabilitatea, întărirea noilor frontiere pentru a preveni aspirațiile separatiste și pretențiile independentiste ale populației uigure din regiunea Xinjiang. China dezvoltase relații bilaterale în principal cu țările vecine — Kazahstan, Kîrgîzstan și Tadjikistan — și a soluționat problemele de frontieră, moștenite după dezintegrarea URSS. Complementaritatea între economiile chineză și central-asiatică a contribuit la dezvoltarea unor relații economice profunde, întrucât China este importator de materii prime și reprezintă o alternativă și o piață largă pentru economiile acestor țări, fără ieșire la mare. În prezent, China pare să fie cel mai puternic actor geopolitic în Asia Centrală.²⁵

Consolidarea statutului său în regiune este obiectivul principal al Chinei, care a sprijinit temerile guvernelor seculare actuale că răspândirea instabilității ar putea afecta relațiile comerciale regionale și căile de export.

Asia Centrală reprezintă, poate, regiunea geografică în care interesele de securitate ale Chinei și Rusiei se suprapun cel mai mult. Deși, adeseori, sunt în competiție în problemele energiei și oportunităților comerciale ale Asiei Centrale, cele două state împărtășesc obiectivul limitării instabilității potențiale în regiune. Ele se tem, îndeosebi, de separatismul etnic în teritoriile de frontieră, sprijinit de mișcările fundamentaliste din Asia Centrală. Interesele de securitate regională, împărtășite de Beijing și Moscova, înseamnă că noile state independente ale Asiei Centrale au devenit un element unificator în relațiile chino-ruse. Interesele lor comune de securitate în Asia Centrală sunt manifestate vizibil în cadrul Organizației de Cooperare de la Shanghai. Totuși, cele două guverne manifestă suspiciune unul față de activitățile celuilalt în Asia Centrală, unde firmele lor controlate de stat concurează pentru petrol și gaz.

În ceea ce privește statele central-asiatice, acestea promovează o politică multivectorială, care tinde să echilibreze și să mizeze nu numai pe Rusia și China, dar și pe SUA, Turcia și chiar instituții financiare internaționale. Dacă ar fi să numească preferința lor, regimurile Asiei Centrale ar menționa Rusia, fiind „răul pe care-l cunosc”, toți liderii fiind produsul perioadei sovietice și știind cum să se poarte cu partenerii ruși. Deși față de China există o anumită temere, statele regiunii au nevoie de asistență și resursele economice ale acesteia. Uniunea Europeană este, de asemenea, prezentă în Asia Centrală cu unele programe, dar implicarea sa nu se poate compara cu cea a Rusiei și Chinei.

Concluzii

Analizii politici consideră că cele peste două decenii de independență a țărilor Asiei Centrale sugerează că schimbările pozitive în regiune nu vor fi rapide, vor fi inegale și într-o largă măsură dependente de dinamica interne, cu interfe-

²⁵ Fabio Indeo, „The rise of China in Central Asia”, *Eurasian Review of Geopolitics*, 20 august 2012.

rențe istorice și geografice. Aceasta înseamnă că eforturile vizând o securitate cuprinzătoare în regiune vor presupune o planificare pe termen lung, pragmatică, și acordarea unei atenții sporite domeniilor educației și dezvoltării economice. O atenție corespunzătoare se cere acordată dinamicilor interne pentru a înțelege și a reacționa adecvat la amenințările netradiționale care provin, într-o largă măsură, din clivajele legate de aspecte social-economice și de identitate, care au generat crizele care au avut loc în unele țări. Totodată, o criză internă ar putea fi amplificată de implicarea externă, ceea ce sugerează că este necesară o deosebită grijă din partea comunității internaționale în impunerea unor soluții statelor confruntate cu crize interne.²⁶

Problema apei a devenit îngrijorătoare atât la nivel național, cât și la nivelul întregii regiuni. Poluarea apei din rețelele de distribuție a anumitor zone central-asiatice are repercusiuni asupra sănătății populației. Proasta calitate a apei potabile, tratarea insuficientă a acesteia se află la originea creșterii numărului maladiilor intestinale și, implicit, a ratei înalte a mortalității.

Regiunea Asiei Centrale se caracterizează printr-o diversitate economică, culturală și de civilizație a tinerelor state formate. Fiecare dintre țările aparținând geografic acestei regiuni a experimentat frământări și mai parcurge încă transformări în căutarea noii sale identități, aspiră la sau își creează deja parteneriate și alianțe în urmărirea interesului național. Este un spațiu vulnerabil, confruntat cu riscuri, interne și externe, la adresa securității, cum ar fi: confruntări între marile puteri pe plan global și în Asia Centrală, precum și între unele țări din regiune; terorismul internațional și extremismul religios; pericolele generate de probleme nerezolvate, inclusiv formalizarea frontierelor de stat; traficul de ființe umane; traficul de droguri; traficul cu armament și muniție; migrația ilegală; lipsa de stabilitate a statelor din regiune; deteriorarea educației publice; creșterea influenței sectelor religioase netradiționale.

La reuniunea privind *Angajarea Comunității Internaționale în Afganistan și Statele Asiei Centrale — Provocări, Sinergii, Posibile Răspunsuri și Rolul OSCE* (Viena, 11-12 martie 2013), s-a apreciat că procesul de tranziție în Afganistan s-a soldat cu unele rezultate pozitive, dar că situația rămâne fragilă și reversibilă. Reuniunea a examinat evoluțiile și provocările pentru statele central-asiatice, îndeosebi în lumina perioadei actuale de tranziție în domeniul securității și tranziției politice din 2014, în Afganistan. S-a subliniat că securitatea în Afganistan este direct legată de securitatea și stabilitatea regiunii, reclamându-se continuarea sprijinului internațional pentru consolidarea și gestionarea securității frontierelor, combaterea terorismului, a traficului de droguri și a altor riscuri transnaționale. Participarea activă a comunității internaționale în sprijinirea inițiativelor regionale precum Heart of Asia, RECCA și Noul Drum al Mătăsii va contribui la implementarea acestora de către actorii regionali și la abordarea nevoilor imediate și viitoare ale Afganistanului și ale regiunii, în ansamblu. Având în vedere conceptul atotcuprinzător de *securitate* al OSCE și poziția sa unică de platformă

²⁶ OSCE and Central Asia, *Past visions, future perspectives*, Talks during the Seminar at the OSCE Academy in Bishkek, noiembrie 2010.

de dialog între toate părțile interesate, organizația își propune să continue examinarea oportunităților pentru cooperarea între toți actorii relevanți, îndeosebi în domeniile sale de relevanță — pregătirea forțelor de poliție și de frontieră, buna guvernare și democratizare, dezvoltarea economică și protejarea mediului.²⁷

Competiția militară actuală în Asia Centrală, atât la nivel bilateral, cât și multilateral, implicând OTSC și NATO, nu poate decât împiedica atingerea obiectivului comun de garantare a securității regiunii față de potențialele amenințări teroriste și extremiste din Afganistan și Pakistan. În ciuda declarațiilor privind consolidarea legăturilor între Moscova și Washington, pe de o parte, și capitalele regionale, pe de alta, situația de securitate în Asia Centrală are nevoie de o abordare globală coordonată. Traficul de droguri este una din problemele care ar putea fi abordate eficient printr-o cooperare concretă. Din păcate, Rusia s-a opus, iar ulterior a blocat propunerea SUA din februarie 2012 privind Inițiativa de luptă contra narcoticelor în Asia Centrală, ceea ce evidențiază faptul că țările membre ale OTSC și NATO ar trebui să acționeze pentru reconcilierea pozițiilor și elaborarea unei strategii comune pentru un viitor pașnic al Asiei Centrale.²⁸

După ieșirea din Afganistan, SUA ar trebui să articuleze o strategie clară pentru Asia Centrală, consideră analiștii americani.²⁹ Ca un element al strategiei sale pe termen lung privind Asia Centrală, SUA ar trebui să evalueze în ce măsură deciziile sale privind prezența militară și parteneriatul regional vor afecta relațiile geopolitice cu statele vecine Asiei Centrale, îndeosebi Rusia și China. SUA trebuie să rămână angajate în această regiune, însă este necesar să găsească căi de a reduce tensiunile pe care prezența sa le poate provoca, îndeosebi în Rusia și China³⁰. În măsura în care activitățile Chinei și Rusiei în Asia Centrală contribuie la consolidarea dezvoltării regiunii și sunt îndreptate împotriva tendințelor de sprijinire a activităților extremiste, Statele Unite n-ar trebui să ezite de a se alătura acestora în vederea accelerării realizării obiectivelor comune. În această parte a lumii, dușmanul sau adversarul nu este vreun stat ca atare, ci mai degrabă tendințele și condițiile pe care le susține și protecția acordată indivizilor și mișcărilor care comit atacuri teroriste, consideră analiștii politici. În elaborarea strategiei sale, SUA n-ar trebui să cadă în capcana de a aborda implicarea în Asia Centrală prin prisma Războiului Rece sau a Marelui Joc, paradigme care încurajează interpretarea evoluțiilor geopolitice prin suma zero.

SUA, Rusia și China sunt angajate dinamic în Asia Centrală, unde concurează pentru acces la sursele bogate de energie. Totuși, după cum am arătat, petrolul și gazul nu sunt singurele motive care justifică prezența acestora și modul în care desfășoară operațiunile lor în așa-numitul *Nou Mare Joc* sau în *Marea Tablă de Șah*. SUA, Rusia și China sunt conduse de propriul lor obiectiv de a obține cât mai multă influență și, eventual, a deține hegemonia regională. De aceea, acce-

²⁷ OSCE SECURITY, SEC.DAYS/7/13, 3 aprilie 2013.

²⁸ Georgy Voloshin, „Competiția militară Rusia-SUA în Asia Centrală poate compromite securitatea regională”, *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 10, 18 martie 2013, jamestown.org/programs/edm/

²⁹ Interviu cu Stephen Blank, Institutul de Studii Strategice, în *National Bureau for Asian Research*, 9 aprilie 2013.

³⁰ The Institute for Foreign Policy Analysis, *Central Asia in U.S. Strategy and Operational Planning: Where do we go from here?*, Washington, D.C., 2013.

sul la resursele energetice este numai un obiectiv imediat, care servește obiectivul de bază, acela de a obține, a menține și de a întări această influență. Deși luptă pentru influență, SUA, Rusia și China pot ajunge să coopereze în domenii în care au interese comune, precum soluționarea conflictelor etnice, combaterea terorismului și a islamismului radical.

Abilitatea SUA, Rusiei și Chinei, sau lipsa acesteia, de a găsi și accepta noul echilibru de putere între ele va decide viitorul regiunii. Mai degrabă cooperarea, decât confruntarea, ar fi benefică celor trei puteri și ar contribui la consolidarea stabilității locale. O nouă competiție geopolitică ar periclita situația acestora și a țărilor din regiune. De aceea, principala provocare ar fi să depășească obstacolele interne pentru a deschide calea spre un echilibru efectiv de influență în regiune. Încurajatoare apare, în acest sens, declarația subsecretarului general al ONU, dr. Noeleen Heyzer, la reuniunea Consiliului șefilor de stat și de guvern al Organizației de Securitate și Cooperare de la Shanghai, care a avut loc la Tașkent, la 30 noiembrie 2013: „Împreună putem construi o Super-Magistrală a Mătăsii, un coridor de prosperitate economică, și progresul dezvoltării, care să servească drept model al cooperării, spre binele celor mai sărace comunități din Asia Centrală”³¹.

Cooperarea regională este esențială pentru dezvoltarea, stabilitatea și prosperitatea regiunii, dar aceasta trebuie să meargă mână în mână cu reformele interne. Progresul în problemele cu care se confruntă Asia Centrală — inclusiv investițiile insuficiente, clima, riscurile de dezastre naturale, epidemiile și terorismul — este obstrucționat de corupție și slaba capacitate administrativă, subliniază dl Johaness F. Linn, director executiv al Wolfensohn Center for Development, autorul principal al Raportului UNDP — *Central Asia Human Development*. Comunitatea internațională este hotărâtă să rămână implicată în regiune, inclusiv prin promovarea cooperării regionale, care să ia în considerare prioritățile țărilor și ale regiunii în ansamblu.

BIBLIOGRAFIE

- Alexandrescu, Cristina, *Asia Centrală — Repere geopolitice*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2009.
- Blank, Stephen, *Influența Chinei și Rusiei în Asia Centrală: rivalități actuale și strategii în schimbare* (interviu cu Stephen Blank, Institutul de Studii Strategice), „National Bureau for Asian Research”, 9 Aprilie 2013.
- Brzezinski, Zbigniew, *Marea tablă de șah*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.
- Cooley, Alexander, *Central Asia — Public Cooperation and Private Rivalry*, New York Times, 8 iunie 2012.
- d’Encausse, Hélène Carrère, *URSS a murit, trăiască Rusia!*, București, Editura SEMNE, 2011.
- De Macedo, Jose, *What is driving the US, Russia and China in Central Asia’s New-Great Game?*, „CEPMLP Annual Review”, Vol. 14, www.dundee.ac.uk
- Fabulous, Mina, *Are US, China and Russia in Competition for Influence in Central Asia?*, <http://newsblaze.com/story/20130428141155mina.nb/topstory>

³¹ UzDaily.com, 30 nov. 2013. Atenția principală a reuniunii a vizat finalizarea și implementarea înțelegerii interguvernamentale privind facilitarea transportului internațional rutier.

- Fouskas, Vassilis, Gokay, Bulent, *The New American Imperialism: Bush's War on Terror and Blood for Oil*, Praeger Publishers, 2005.
- Indeo, Fabio, *The rise of China in Central Asia*, „Eurasian Review of Geopolitics“, 20 august 2012.
- Iseri, Emre, *The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty-First Century*, „Geopolitics“, Vol. 14, No. 1, 2009.
- Olcott, Marta Brill, *The Great Powers in Central Asia*, „Current History“, octombrie 2007.
- Olikar, Olga, Thomas, Szyana (ed.), *Faultlines of Conflict in the Caucasus and Central Asia: Implications for the U.S. Army*, Santa Monica, CA: RAND, 2003, www.rand.org/publications/MR/MR1598/index.html
- OSCE and Central Asia, Past visions, future perspectives, Talks during the Seminar at the OSCE Academy in Bishkek*, noiembrie 2010.
- The Institute for Foreign Policy Analysis, *Central Asia in U.S. Strategy and Operational Planning: Where do we go from here?*, Washington, D.C. 2013.
- Voloshin, Georgy, *Competiția militară Rusia-SUA în Asia Centrală poate compromite securitatea regională*, „Eurasia Daily Monitor“, Vol. 10, 18 martie 2013, jamestown.org/programs/edm/